

Štvorčlennosť Johanna Heinrichsa a sociálna trojčlennosť

Andrej Szolgay

V rámci európskej diskusie o možných budúcich formách spoločenského usporiadania možno natrafiť na takzvanú „štvorčlennosť“, čo je teória prebudovania demokratickej spoločnosti od nemeckého filozofa Johanna Heinrichsa. Nie je mojím zámerom sa tým zaoberať nejako podrobne, každý koho to zaujíma, sa môže bližšie sám oboznámiť s detailmi. Uvediem tu len veľmi stručný náčrt toho, o čo ide a čo si podľa mňa treba všímať v súvislosti so sociálnou trojčlennosťou.

Heinrichs rozoznáva v ľudskej spoločnosti štyri systémy:

1. Hospodársky systém – spotreba, produkcia, obchod, peňažný systém
2. Politický systém – pôda, bezpečnosť, právo, domáca a zahraničná politika
3. Kultúrny systém – veda, umenia, vzdelávanie, žurnalizmus
4. Legitimačný systém – duchovno, náboženstvo, svetonázor, etika

Tieto štyri systémy nechápe ako niečo, čo stojí samo osebe nezávisle na ostatných, ale skôr ako istý druh hierarchie, pričom vyššia úroveň determinuje (limituje, stanovuje medze a podmienky pre) nižšiu. Najnižšie v tejto hierarchii stojí hospodársky systém, ktorý je ohraničený systémom politickým. Politický systém je ohraničený systémom kultúrnym a ten zase systémom legitimačným. Čiže legitimačný systém je prakticky určujúcim systémom pre všetky ostatné.

Každý z uvedených systémov má spravovať samostatný parlament, v ktorom sú zástupcovia vybraní podľa rôznych kritérií (podľa toho, o aký systém ide). Heinrichs možno chápe problém väčšinového politického princípu a jeho negatívny vplyv na ekonomické alebo kultúrne činnosti, avšak zároveň sám hovorí o tom, že mu ide o vytvorenie hodnotovej demokracie, hospodárskej demokracie atď., jednoducho o štyri rôzne formy demokratického spravovania. Čiže princíp demokratickosti (rovnosti) chce uplatniť na všetky oblasti spoločnosti, aj keď nie jednotným spôsobom. To je v rozpore s prístupom sociálnej trojčlennosti. Veď ekonomické otázky nie je možné riešiť demokraticky, tam je potrebná vecná odborná diskusia, ktorej náplňou je hľadanie spoločného prospechu všetkých zúčastnených, a z nej potom vyplynie pochopenie ekonomickej nutnosti a konanie v súlade s ňou. A ani v kultúrno-duchovnej oblasti nie je možné rozhodovať demokraticky, lebo potom by bola akákoľvek sloboda potlačená kvôli naplneniu vôle väčšiny.

Z onoho rozdelenia na štyri systémy je tiež vidno, že Heinrichs rozlišuje medzi kultúrou a duchovnom a považuje ich za dva samostatné spoločenské systémy. Toto rozlišovanie zaiste samo osebe nemusí byť ničím nesprávnym. V pravom svetle to môžeme vidieť až keď si uvedomíme, čo to znamená vo vzťahu k podstate sociálneho organizmu a vo vzťahu k ľudskému spolužitiu. Tu ide o to, že kultúrny systém má byť limitovaný systémom legitimačným (do ktorého patrí duchovno). Také

niečo znamená, že kultúrne záležitosti nebudú môcť byť slobodne rozvíjané, ale majú sa podriadiť determinácii systému etických hodnôt. A tento systém hodnôt, systém náboženstva, spirituality, etiky atď., má byť spravovaný nejakou hodnotovou demokraciou, čiže má byť spoločensky stanovené (azda nejakým konsenzom???) čo sú tie správne hodnoty, aké sú správne etické zásady. Už myšlienka, že kultúrna sféra bude niečím takým obmedzovaná, je v rozpore s princípom slobody, ktorý v nej má vládnuť. Nie je ťažké si predstaviť, ako deformačne to bude pôsobiť na vedecké bádanie, na umeleckú tvorbu, a obzvlášť na výchovu a vzdelávanie. Ale o čo horšie je potom spoločenské stanovovanie toho, čo patrí do najosobnejšej sféry jednotlivého človeka?

Moderný človek nemôže považovať za ľudsky dôstojné, ak mu niekto iný diktuje výhradné etické princípy, ktorými sa má potom riadiť. Nezáleží na tom, či ide o Kantov kategorický imperatív, kresťanské desatoro, humanistickú etiku alebo akýkoľvek iný systém hodnôt, ktorý má byť a priori daný zvonku a nemenný – ak by človek nič z toho nemohol určovať sám zo seba, potom by tým bol ponížený na nejaký morálny automat, ktorým v skutočnosti nie je. Pre človeka usilujúceho o vnútornú slobodu (a takými sme snáď v súčasnosti všetci) to znamená to isté, akoby mu nasadili okovy, aby nemohol poriadne hýbať rukami a nohami. On chce sám určovať svoje etické princípy, svoje morálne podnety chce čerpať zo svojho vnútra a nie z etickej príručky. Ak sa jeho morálne rozhodnutie zhoduje s poučkou v príručke etiky alebo s náboženským prikázaním, tak je to preto, lebo on sám vo svojom vnútri rozpoznal jeho správnosť.

To je moja najväčšia výhrada voči Heinrichsovej „štvorčlennosti“. Ak chce trvať na tomto oddelení hodnotového systému, ktorý má byť určujúcim pre všetky ostatné, a zároveň, ak chce, aby hodnoty a etika boli nejakou celospoločensky definované, a teda nejakým spôsobom vnútené všetkým členom spoločnosti, potom podľa mňa táto „štvorčlennosť“ nemá nič spoločné so sociálnou trojčlennosťou, napriek zdanlivej zhode predstáv o odčlenení ekonomiky, politiky a kultúry.